

NYA LAGBEREDNINGENS

FÖRSLAG

TILL

L A G

ANGÅENDE

VISSA INVÄNDNINGAR

I

RÄTTEGÅNG VID ALLMÄN UNDERRÄTT

SÅ OCK OM

SÅDAN RÄTTS BEHÖRIGHET I VISSA FALL

STOCKHOLM 1893

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

TILL KONUNGEN.

Sedan Eders Kongl. Maj:t genom nådigt Bref den 31 December 1892 anbefalt Nya Lagberedningen att, bland annat, utarbета förslag till de ändringar i rättegångsordningen, som kunde finnas erforderliga

i syfte, att det af Beredningen i dess förut afgifna förslag till lag angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag i tvistemål förordade förfarandet i fråga om fullföljd af talan i invändningsfrågor måtte komma att så fullständigt som möjligt medföra dermed afsedda fördelar, har Beredningen på grund häraf utarbetat förslag till lag angående vissa invändningar i rättegång vid allmän Underrätt, så ock om sådan Rätts behörighet i vissa fall; och får Beredningen härmed i underdånighet öfverlemna detta förslag med motiv.

Derjemte får Beredningen anmäla, att f. d. Presidenten m. m. Herr Karl Johan Berg jemlikt nådiga Brefvet den 1 Februari 1889 deltagit såväl i Beredningens gemensamma öfverläggningar angående förenämnda förslag som ock i förslagets granskning; och har Presidenten Berg i allt hufvudsakligt biträdt detta förslag.

Underdånigst
AXEL BERGSTRÖM.

JOHAN WOLD.

HERMAN BILLING.

JOH. O. RAMSTEDT.

Stockholm den 16 Mars 1893.

Förslag

till

Lag

angående vissa invändningar i rättegång vid allmän Underrätt, så ock om sådan Rätts behörighet i vissa fall.

Med ändring af hvad 10 kap. 11 § Rättegångsbalken samt lag och författningar i öfrigt innehålla stridande mot denna lag förordnas som följer:

1 §.

Vill part jäfva ledamot i Underrätt, göre det vid första rättegångstillfälle, då parten tillstädeskommer och den ledamot i Rätten sitter, eller, der den omständighet, hvarå jäfvet grundas, då ej var för handen eller parten kunnig, vid nästa rättegångstillfälle sedan han derom erhöi kännedom; och gifve Rätten så snart ske kan särskildt beslut öfver jäfvet.

Framställes jäfvet senare, ankomme på Rätten, huruvida särskildt beslut deröfver bör meddelas.

2 §.

Fråga om jäf mot domare i Underrätt eller mot häradsnämnd må ej af högre Rätt upptagas i andra fall, än att talan mot beslut i dylik

fråga blifvit fullföljd eller jäfvet i Hofrätt göres af part, som ej varit vid Underrätten tillstädes eller eljest ej haft tillfälle att jäfvet der framställa.

Jäf mot särskild man i nämnden må ej i högre Rätt göras.

3 §.

Menar svarande vid Underrätt, att Rätten ej är behörig att målet upptaga, göre invändning derom då målet första gången till handläggning företages eller, der svaranden då är af laga förfall hindrad att tillstädeskomma, vid nästa rättegångstillfälle sedan förfallet upphört; och gifve Rätten så snart ske kan särskildt beslut öfver invändningen.

Göres invändningen senare, må den ej till pröfning upptagas, der den ej afser fall, hvarom i 4 § sägs. I sådan händelse ankomme på Rätten, huruvida särskildt beslut öfver invändningen bör meddelas.

4 §.

Anhängiggöres vid Underrätt mål, som Rätten ej är behörig att upptaga, skall den, ehvad invändning göres eller icke, visa målet från sig i de fall, att

1. målet är af beskaffenhet att böra af annan myndighet än domstol eller af särskild domstol eller omedelbart af högre Rätt upptagas, eller ock enligt lag bör omedelbart af skiljemän pröfvas, eller

2. målet bör upptagas af viss Underrätt, som ensam är behörig att det slag af mål handlägga, eller

3. mål, som blifvit vid Häradsrätt anhängiggjort, må allenast af Rådstufvurätt upptagas, eller

4. tvist är om fast egendom, ehvad den rörer eganderätt, besittning och nyttjande, missbyggnad, vanhäfd, afrad, bolstada skäl eller annat dylikt, eller om in-teckning i sådan egendom eller förlagsin-teckning, eller om skilnad i eller återgång af äktenskap, eller om omyn-dighets- eller myndighetsförklaring, eller om testamentes giltighet eller

delning af död mans bo, eller om gäldenärs försättande i konkurstillstånd, eller om boskilnad eller undanskiftande af egendom i död makes bo, eller

5. fråga är om ansvar eller annan påföljd för brott, som hörer under allmänt åtal eller må af allmän åklagare, efter målsegandes an gifvelse, åtalas.

5 §.

Har i mål, som blifvit anhängiggjort vid annan Underrätt än den, der målet enligt lag bort upptagas, svaranden uraktlåtit att å den i 3 § första stycket stadgade tid göra invändning mot domstolens behörighet, och är ej sådant fall för handen, att Rätten ändock, efter ty i 4 § skils, bör visa målet från sig, vare så ansedt, som hade målet blifvit vid rätt domstol anhängiggjort.

6 §.

Aftal, hvarigenom någon utfäst sig att svara vid annan än rätt domstol, vare utan verkan, der ej för visst slag af mål finnes i lag annorlunda stadgad.

7 §.

Har vid Underrätt svarande, som ej varit der tillstädes, för sin utevaro haft laga förfall, ege han att i Hofrätten framställa invändning mot Underrättens behörighet, ändå att invändningen ej afser fall, hvarom i 4 § sägs.

8 §.

Är mål, hvarom i 4 § 5 mom. förmåles, pröfvadt af Underrätt, må ej fråga om dess behörighet sedermera upptagas, der ej talan blifvit fullföljd mot beslut, hvarigenom invändning mot domstolens behörighet

ogillats, eller ock Underrätten på grund af annat stadgande i nämnda § bort visa målet från sig.

Denna lag träder i kraft den 1 Januari . . . , men skall icke ega tillämpning å mål, som vid nämnda tid redan äro anhängiga.

MOTIV.

Uti de motiv, som åtföljde Nya Lagberedningens den 31 December 1891 afgifna förslag till lagar angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag, erinrade Beredningen (sid. 103), att det för tvistemål föreslagna förfarandet i afseende å särskild fullföljd af talan mot beslut i vissa invändningsfrågor icke komme att fullständigt medföra dermed åsyftade fördelar förr än nu gällande bestämmelser angående invändningar i rättegången blifvit omarbetade i den riktning, de äldre lagförslagen och det s. k. principbetänkandet angåfve. Med anledning häraf har Beredningen genom nådigt Bref den 31 December 1892 fått sig anbefaldt att utarbета förslag till de ändringar i rättegångsordningen, som kunde finnas erforderliga i syfte, att det föreslagna förfarandet i fråga om fullföljd af talan i invändningsfrågor måtte komma att så fullständigt som möjligt medföra dermed afsedda fördelar.

I förslaget till lag angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag i tvistemål har af skäl, hvilka i motiven finnas utvecklade, såsom i egentlig mening processhinderande upptagits allenast invändning mot domstolens behörighet, hvarjemte jäf mot domare i viss mån likstälts med nämnda invändning; och då det lagförslag, Beredningen nu haft att utarbета, afser att utgöra allenast ett tillägg till bestämmelserna angående fullföljd af talan, har Beredningen redan på denna grund icke ansett sig böra till vidare undersökning upptaga frågan, hvilka invändningar lämpligen böra erkännas vara af processhinderande natur, utan i detta hänseende anslutit sig till den af Beredningen förut angifna uppfattning. Endast i en punkt, som dock är af jämförelsevis underordnad betydighet och omfattning, har Beredningen funnit sig ej böra underlåta att föreslå en utvidgning af begreppet processhinderande

invändning. Enligt förslaget till lag angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag i tvistemål (24 §) kan invändning mot domstols behörighet gå ut antingen derpå, att målet hörer till annan domstol, eller ock derpå, att det är af beskaffenhet att skola af annan myndighet än domstol handläggas. Fall förekomma emellertid, då tvistefråga enligt lag skall, utan anlitan af domstols medverkan, omedelbart afgöras af skiljemän (gode män). Då det i sådan händelse ej utan oegentlighet kan sägas, att saken skall af en *myndighet* upptagas, men för frågans afvisande från domstols behandling finnas samma skäl, som göra sig gällande, då tvist tillhörande administrativ myndighets handläggning anhängiggöres vid domstol, har Beredningen ansett till de processhindrande invändningarna böra hänföras jemväl anmärkning derom, att målet på grund af lag bör af skiljemän pröfvas. Varder denna Beredningens uppfattning godkänd, torde deraf föranledas en mindre jemkning i 24 § af förslaget till lag angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag i tvistemål.

Såsom redan blifvit framhållet, är det enligt Beredningens förenämnda förslag endast i tvistemål, som fråga om domstolens behörighet och jäf mot domare betraktats såsom processhindrande invändningar. Att Beredningen det oaktadt ansett förevarande förslag böra omfatta äfven brottmål, beror af den nära öfverensstämmelse i handläggningen vid Underrätt af dessa olika slag af mål, som nu i allmänhet eger rum. Derjemte har Beredningen förmenat, att genom antagandet af nu ifrågasatta lagbestämmelser förfarandet äfven i afseende å brottmålen skulle blifva i ej oväsentlig mån förbättradt.

1 och 2 §§.

I nyare utländsk lagstiftning hafva bestämmelserna angående domarejäf stundom uppdelats i två hufvudgrupper, den ena afseende sådana jäf, som skola af domstolen ex officio beaktas, och den andra de jäf, hvilka endast på yrkande af part eller efter vederbörande domstolsledamots anmälan till pröfning upptagas. Jäf af förra slaget kan af part framställas när som helst under processens fortgång; hvaremot i

fråga om tiden för framställande af jäf af andra slaget stränga preklusiva föreskrifter äro meddelade. Enligt vår gällande rätt äro deremot samtliga bestämmelser angående domarejäf af förra slaget, d. v. s. af publik natur. Något verkligt behof att göra en sådan uppdelning af jäfven som den nyss nämnda lärer hos oss icke förefinnas, och detta har ej heller ifrågasatts i föregående lagförslag. Det bör emellertid, enligt Beredningens åsigt, icke möta betänklighet att upptaga bestämmelser, hvarigenom dels parts rätt att framställa jäf i viss mån begränsas och dels befogenheten för högre Rätt att ex officio till pröfning upptaga fråga om jäf mot ledamot i Underrätt borttages.

De äldre lagförslagen och principbetänkandet öfverensstämma derutinnan, att jäf mot domare ansetts böra framställas genast vid rättegångens början, innan den part, som vill jäfva, gjort annan invändning eller yttrat sig i hufvudsaken, naturligtvis under förutsättning att jäfsförhållandet redan då var för handen och parten bekant. Af de i Lagkomiténs och äldre Lagberedningens förslag begagnade ordalag synes vidare framgå, att om part vid första rättegångstillfället uteblefve, han icke derigenom ovilkorligen skulle gå förlustig sin rätt att jäfva domaren, utan, der målet uppskötes, egde att framställa sådan invändning första gången han, personligen eller genom ombud, komme vid Rätten tillstädes. Att enligt principbetänkandet part, som utan laga förfall uteblifvit vid målets första handläggning, borde anses hafva försutit sin rätt att jäfva domaren, synes deremot böra antagas, ehuru de der använda ordalagen äro mindre bestämda och den motiverande förklaringen icke innehåller något härom.

Utan tvifvel måste det erkännas vara principiellt riktigt, att jäf mot domare är det, som först af allt bör underställas Rättens pröfning och således föregå t. ex. invändning mot domstolens behörighet, då denna fråga, lika litet som någon annan, bör af jäfvig domare tagas under behandling. Om utförandet af rättegångar alltid vore anförtrodt åt rättskunniga personer, skulle Beredningen derföre icke hafva tvekat att ansluta sig till den i de äldre lagförslagen och principbetänkandet uttalade uppfattningen. Men då det hos oss står en hvar fritt att sjelf föra sin

talan — en rätt hvilken, som bekant, i mycket stor utsträckning begagnas — kan Beredningen icke anse det vara tillrådligt att införa en så sträng bestämmelse, hvilken lätteligen kunde leda till förfång för en i lagens former mindre hemmastadd part. Och den olägenhet, som kan uppstå deraf, att tilläfvventyrs en eller annan gång någon handläggning af målet eger rum innan jäfvet mot domaren framställes, bör ej kunna blifva af nämnvärd betydelse, derest, såsom Beredningen föreslagit, parts rätt att göra jäfvet begränsas till den första rättegångsdag, då tillfälle dertill erbjuder sig för honom.

Då en part ej på förhand kan med full visshet veta, af hvilken domare hans mål kommer att handläggas, och det således ej är möjligt för honom att, förr än han träder fram för domaren, afgöra om han har jäf att framställa, synes sjelfva sakförhållandet medföra, att parts jäfsrätt måste stå honom öppen till det första rättegångstillfälle, då han kommer tillstädes. Att i de fall, då den omständighet, hvarå jäfvet grundas, efteråt tillkommit eller blifvit bekant för parten, denne måste ega rätt att senare framställa jäfvet, ligger i öppen dag. Men i denna händelse bör det åligga parten, svarande såväl som käre, att anmärka förhållandet så fort sig göra låter, det vill säga vid första rättegångstillfälle sedan han derom erhöll kännedom, utan att parts förfallolösa utevaro vid detta tillfälle må innebära någon ursäkt för honom. Att i händelse ny domare inträder i Rätten part är befogad att jäfva honom vid första rättegångstillfälle, då i partens närvaro saken inför den domare handlägges, lärer vara i 1 § med tillräcklig tydlighet uttaladt.

Framställes jäfvet inom behörig tid, har Rätten att deröfver genast eller, om nödig utredning i jäfsfrågan då ej vinnes, sedermera så snart ske kan meddela särskildt beslut. Då enligt 13 kap. 1 § Rättegångsbalken det alltid åligger domaren sjelf i hvilket skede af processen som helst att, så fort han får veta jäf med sig, anmäla förhållandet för Rätten, men det kan inträffa, att domarens uppmärksamhet på jäfsförhållandet väckes först genom en af part efter den föreskrifna tidens utgång framställd anmärkning, kan det naturligen icke stadgas, att jäf, som göres senare än vederbort, ej må till pröfning upptagas.

Någon särskild påföljd för parts försummelse att inom föreskrifven tid framställa jäf emot ledamot i Underrätt är visserligen mindre af nöden i brottmål, då i dessa mål särskild klagan öfver Rättens beslut, hvarigenom framstaldt jäf ogillats, ej tillåtes. Annorlunda är deremot förhållandet med tvistemålen, i hvilka hädanefter enligt Beredningens förut omförmälda förslag särskilda besvär öfver jäfsbeslutet skulle få anföras och parter alltså lätt blefve utsatta för frestelsen att genom obefogadt framställande af jäf söka förhala målets afgörande. Såsom korrektiv häremot skulle man visserligen kunna i fråga om tvistemål stadga, att der ett för sent framstaldt jäf mot domare eller häradsnämnd ogillades, talan emot beslutet ej finge fullföljas annorledes än i sammanhang med hufvudsaken, en bestämmelse som uppenbarligen borde hafva sin plats bland öfriga stadganden om fullföljd af talan emot invändningar i rättegång. För att undvika rubbning af dessa stadganden har Beredningen emellertid ansett sig böra såsom lämplig påföljd för dylik försummelse föreslå, att parten icke eger påkalla särskildt beslut öfver sitt för sent framställda jäf. Finnes jäfvet vara grundadt, har Rätten samma pligt, som om den på annat sätt erhållit kannedom om förhållandet, nemligen att ofördröjligen förklara domaren jäfvig; och öfver detta beslut står det enligt nyssnämnda förslag part fritt att särskildt klaga. Men å andra sidan bör Rätten ega att, der jäfsanmärkningen saknar skäl, uppskjuta dess besvarande till dess hufvudsaken afgöres, och härigenom torde ett tillräckligt verksamt medel att stäfja missbruk vara lemnadt i domarens hand. Härmed vinnes ock den fördel, att påföljden för ifrågavarande försummelse kan sättas lika i tvistemål och brottmål.

Då Underrätten är befogad och pliktig att ex officio tillse, huruvida jäf mot någon dess ledamot förefinnes, lärer härigenom det allmännas intresse i denna fråga vara vederbörligen tillgodosedt, hvadan dylikt jäf ej bör kunna af högre Rätt proprio motu upptagas. Beträffande åter partens rätt, så synes han, om han försummat att vid Underrätten jäfva ledamot i denna, icke ega berättigadt anspråk att i högre Rätt framställa sådant jäf i andra fall, än då han af en eller annan anledning varit

urståndsatt att redan vid Underrätten anmärka jämsförhållandet. Bestämmelser i detta syfte finnas intagna i 2 §. Dessa afse ej blott de fall, då svarande, som ej varit tillstädes vid Underrätten, der blifvit contumaciter dömd. Om nemligen, såsom särskildt vid underrätterna på landet någon gång inträffar, ny domare inträder i Rätten den dag, då målet, utan att någon vidare handläggning eger rum, slutligen afgöres, bör det uppenbarligen stå part fritt att i Hofrätten jäfva sådan domare. Enahanda rätt måste ock tillerkännas part, som först efter det utslag afkunnats fått veta, att domaren varit jäfvig. Har deremot målet blifvit i andra instansen pröfvadt, förefinnes, enligt Beredningens åsigt, icke i något fall giltig anledning att medgifva part rätt att i Högsta Domstolen väcka jäf mot domare i Underrätten.

Befogenheten att i högre instans jäfva särskild man i häradsnämnd skulle för part hafva någon egentlig betydelse endast i det fall, att denne särskilde ledamot ensam förenat sig med Rättens ordförande och dymedelst förhindrat, att en mening, som omfattats af nämndens öfrige ledamöter, blifvit Underrättens beslut. Beredningen har emellertid icke ansett sig för sådant, helt visst ytterst sällan förekommande undantagsfall böra ifrågasätta rätt för part att i högre instans anföra jäf mot nämndeman, desto mindre som enligt förslagen till lagar angående fullföljd af talan emot allmän Underrätts utslag klagan öfver beslut rörande dylikt jäf ej skulle få, ehvad jäfvet gillas eller ej, i Öfverrätt föras.

3—8 §§.

Enligt gällande lag äro bestämmelserna om forum oeftergifliga och skola förty af domstolarne alltid beaktas, vare sig invändning från parts sida göres eller icke. Här af följer, att då i Öfverrätt eller Högsta Domstolen utrönes, att Underrätten varit obehörig att handlägga målet, af domstolarne förut meddelade beslut måste undanrödjas. Då emellertid den ena Underrätten i allmänhet icke bör antagas vara i mindre grad än den andra skickad att utreda och afdöma en tvist, måste en lagstiftning, som framkallar en dylik åtgärd, helst då denna icke af

någondera parten påkallats, erkännas vara i hög grad otillfredsställande; och olämpligheten af nu gällande bestämmelser i detta ämne träder än skarpare i dagen i fall, såsom lätt kan inträffa, kärandens rättsanspråk under tiden i följd af åkommen preskription blifvit kraftlöst. Också har man i nyare processlagstiftningar allmänligen infört stadganden af innehåll, att då svaranden uraktlåter att inom viss tid göra invändning mot domstolens behörighet, frågan härom, med undantag för vissa fall, der den eger mera allmängiltig betydelse, icke vidare får vare sig af part eller inom domstolarne väckas. Dispositionsrätten i fråga om forum, den s. k. prorogatio fori, var äfven tillämpad i Lagkomiténs och äldre Lagberedningens förslag och det så fullständigt, att, utom i vissa uppräknade fall, det skulle stå parter fritt, att då skriftligt aftal uppgjordes, dervid öfverenskomma, vid hvilken domstol en dem emellan på grund af samma aftal uppkommande tvistefråga skulle anhängiggöras. En dylik aftalsfrihet har Beredningen dock af praktiska skäl funnit sig icke kunna tillstyrka. Det kan nemligen med fog befaras, att den skulle leda till missbruk eller i allt fall förorsaka, att vissa domstolar, särskildt i de större städerna, blefve öfver höfvan med tvistemål betungade. Säkerligen skulle det nemligen blifva ganska vanligt, att i synnerhet större bolag, såsom försäkringsbolag o. d., men äfven enskilde personer, hvilkas affärsverksamhet vore af sådan beskaffenhet och utsträckning, att de kunde antagas skola emellanåt blifva invecklade i rättegångar, till egen beqvämlighet i försäkringsbref, kontrakt o. d. inryckte en bestämmelse, att uppkommande tvister skulle upptagas vid en viss domstol, i de flesta fall naturligen bolagets eller affärsmannens forum domicilii. Af sådan anledning har Beredningen ansett särskildt aftal om annat forum än det lagenliga icke böra godkännas. Det syftemål, som man egentligen nu vill nå, nemligen att förhindra onödig kassation, sedan målet blifvit vid domstol handlagdt, vinnes tillräckligt genom ett stadgande att invändning mot domstols behörighet skall för att vinna beaktande göras i rättegångens början. Härigenom torde all fara för missbruk i ofvan antydda hänseende vara förebyggd, då käranden icke på förhand kan, äfven om han erhållit

sin vederparts löfte, med säkerhet veta, huruvida icke denne kommer att begagna sig af sin rätt att göra invändning mot domstolens behörighet.

Det bör, såsom i principbetänkandet yttras, i allmänhet icke vara förenadt med någon svårighet för svaranden att redan från begynnelsen bedöma, huruvida den domstol, till hvilken han blifvit instämd, är så otjenlig eller obeqväm för handläggningen, att han har skäl att förneka densammans behörighet att upptaga målet. Vid sådant förhållande och då under rättegången timade förändringar jemlikt 10 kap. 13 § Rättegångsbalken icke i detta afseende få öfva något inflytande, kan och bör svaranden, om han vill framställa invändning mot domstolens behörighet, göra det vid första rättegångstillfälle, då målet handlägges. Af de i 3 § använda ordalag lärer med erforderlig tydlighet framgå, att om vid första rättegångstillfället part jäfvar ledamot i Rätten och i följd häraf någon handläggning af målet ej kan företagas, svaranden bibehålles vid sin rätt att, då första gången verklig handläggning inför ojäfvig domare eger rum, framställa ifrågavarande invändning. Om deremot svaranden uteblir vid det första rättegångstillfälle, då målet handlägges, har han förlorat sin rätt att göra sådan invändning, så framt han ej för sin utevaro haft laga förfall, i hvilken händelse han uppenbarligen bör ega tillfälle att begagna sig af sin rätt vid första rättegångstillfälle sedan förfallet upphört. I öfverensstämmelse med nu gällande lag och sakens egen natur har i förslaget upptagits en föreskrift om åliggande för Rätten att ofördröjligen öfver invändning, som i rätt tid göres, meddela särskildt beslut.

I åtskilliga fall äro emellertid antingen så viktiga allmänna intressen beroende deraf, att ett mål handlägges af behörig domstol, eller ock i öfrigt sådana särskilda omständigheter för handen, att dispositionsrätt i afseende å forum ej kan part medgifvas, utan att domstolen sjelf och i regeln jemväl öfverdomstolarne måste ega både rätt och pligt att pröfva Underrättens kompetens. Detta är förhållandet, då antingen saken på grund af gällande författningar ej tillhör domstols handläggning, eller den är af beskaffenhet att böra upptagas vid domstol af annat slag eller

annan grad i instansordningen, eller det i följd af målets särskilda natur är af vigt, att det vid viss allmän Underrätt handlägges.

Bestämmelser i detta ämne innehållas i 4 §, så grupperade, att 1 mom. afser de fall, då målet enligt lag ej tillhör allmän Underrätts upptagande, under det att de öfriga momm. beröra de händelser, då målet skall af annan allmän Underrätt behandlas. De skäl, som föranlett uppställande af dessa undantag från regeln om enskilde parters dispositionsrätt i afseende å forum, torde i allmänhet utan någon vidare förklaring inses; och kan Beredningen fördenskull i fråga härom inskränka sig till nedanstående erinringar.

Såsom redan i det föregående omförmälts, har Beredningen ansett, att med de fall, då tvist skall upptagas af annan myndighet än domstol, böra likställas de, i hvilka rättsanspråk enligt lag eller författning skall pröfvas omedelbart af skiljemän. Gällande sjölag innehåller som bekant åtskilliga fall, då tvister på detta sätt skola afgöras, såsom 23 § om platsen och vilkoren för fartygs försäljning å offentlig auktion vid rederis upplösning, 24 och 68 §§ rörande fartygsbefälhafvares lönevilkor i visst fall och beräkningen deraf, 45 § om ersättning åt fartygs besättning för minskad kost, 28, 81, 110 och 115 §§ om skada och förlust till följd af obehörigt medtagande af gods. Från andra områden inom lagstiftningen må vidare anföras följande exempel: Förordningen angående lotsverket den 15 Februari 1881, 10 § rörande skada å lotsbåt eller dess förlorande genom fartygsbefälhafvares eller besättnings vållande, samt 35 och 36 §§ angående godtgörelse åt lots i vissa andra fall, äfvensom Kongl. Kungörelsen angående tillämpning under viss tid af förändrade föreskrifter rörande statens upphandlings- och entreprenadväsande den 10 Maj 1889, 37 § i fråga om vissa anspråk mot leverantör eller entreprenör.

Under bestämmelsen i 4 § 1 mom. hänföras deremot icke de fall, då på grund af skiljeaftal tvist skall genom skiljemän afgöras. Invändning härom har ej i Beredninges förslag till lag angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag i tvistemål blifvit upptagen såsom processhindrande i den betydelse, detta uttryck der erhållit, och

någon anledning till förändrad uppfattning härutinnan har icke förekommit.

Såsom motsats till »allmän Underrätt» betecknar uttrycket »särskild domstol» hvad man gemenligen benämner specialdomstol, såsom krigsrätt, egodelningsrätt, domkapitel och den med icke lagfarne domare förstärkta Rådstufvurätt, som har att pröfva klander af dispache (Sjölagen 314 § 2 mom.).

4 § 2 mom. afser de fall, då en viss Underrätt, med alla andra Underrätters uteslutande, är behörig att handlägga särskildt slag af mål. Så är Stockholms Rådstufvurätt ensam behörig att upptaga tvist om främmande varumärke (Lagen om skydd för varumärken den 5 Juli 1884, 18 §), vissa patenttvister (Förordningen angående patent den 16 Maj 1884, 17—20 §§), samt embetsförbrytelse af olönad vicekonsul eller lönadt konsulatbiträde (Förordningen angående konsulatväsendet den 4 November 1886, 40 §).

4 § 3 mom. behandlar det fall, att mål, som enligt lag må endast af stadsdomstol upptagas, blifvit vid Häradsrätt anhängiggjort. Bland dessa slag af mål böra framförallt nämnas vexelmål samt sådana sjörättsmål, om hvilka ej vid 2 mom. redan är nämndt. Så viktiga skäl tala för bestämmelserna om dylika måls handläggning uteslutande vid stadsdomstolarne, att någon ändring härutinnan ej synts böra ifrågakomma. I afseende deremot å möjligheten att få mål af detta slag upptagna vid annan Rådstufvurätt än den, som enligt lagens föreskrift är dertill behörig, gäller redan för sådana sjörättstvister, som afses i 323 § Sjölagen, att de må instämmas till den Rådstufvurätt, hvarom parterna öfverenskommit. Der ej sådan öfverenskommelse skett, så ock beträffande öfriga hithörande mål hafva de allmänna stadgandena om dispositionsrätt i afseende å forum ansetts kunna utan olägenhet vinna tillämpning, desto hellre som det stundom kan vara tvifvelaktigt, hvilken af närbelägna städers Rådstufvurätter må vara att anse såsom rätt domstol.

I 4 mom. af 4 § finnas upptagna de grupper af civila tvistemål, hvilka visserligen till sin art äro sådana, att de kunna vid hvarje allmän Underrätt handläggas, men som ansetts i hvarje särskildt fall icke

böra få af annan än den i lag föreskrifna domstol upptagas. Hit höra i första rummet alla sådana tvister, hvilka, såsom rörande fast egendom, böra handläggas vid forum rei sitæ, d. v. s. vid Underrätten i den ort, der egendomen är belägen. De uttryck, som i förslaget blifvit använda för att beteckna denna grupp af mål, äro hemtade från 10 kap. 14 § Rättegångsbalken, endast med den afvikelse att ordet »åverkan», hvilket enligt gängse språkbruk betecknar en handling, som faller under Strafflagens bestämmelser, blifvit uteslutet, medan deremot orden »och annat dylikt» tillagts för att derunder innefatta sådana fast egendom rörande tvistefrågor, som icke förut blifvit särskildt uppräknade, såsom servituts- och lösningstvister. Såväl i de äldre lagförslagen som i allmänhet i de utländska lagstiftningar, hvilka tillerkänna parter dispositionsrätt i afseende å forum, göres undantag härifrån för tvister om fast gods. Visserligen kunna dylika tvister någon gång, t. ex. i fråga om arrende- eller hyresafgifter, vara så likartade med vanliga skuldfordringsmål, att det ur principiell synpunkt knappast finnes skäl att uppställa en ovilkorlig fordran på deras handläggning vid domstolen i orten. Men Beredningen har dock förmenat det icke vara lämpligt att söka i detta hänseende nu utbryta vissa slag af tvister om fastighet. Anses giltig grund förefinnas för en dylik utbrytning, bör den lämpligast ske i sammanhang med en omarbetning af gällande bestämmelser om forum i allmänhet, en uppgift som nu icke förelegat.

Nödvändigheten af att tvister om inteckningar, om omyndighets- eller myndighetsförklaring, om testamentes giltighet, om delning af död mans bo, om gäldenärs försättande i konkurstillstånd, om boskilnad och om undanskiftande af egendom i död makes bo varda vid rätt domstol handlagda torde utan någon bevisföring inses. Hvad särskildt angår testamentstvister vill Beredningen fästa uppmärksamheten derå, att — något som för öfrigt tydligt framgår af stadgandets affattning — endast då fråga är om klander af testamente domstolens obehörighet utgör ett oeftergiftigt eller publikt processhinder. Afser åter tvisten tolkning af testamentsbestämmelser, bör processhindret vara

af dispositiv natur och således beroende derpå, att invändning i behörig tid af svaranden framställes, förutsatt att tvisten icke på annan grund är af beskaffenhet, att domstolens behörighet, ehvad invändning göres eller icke, bör blifva föremål för pröfning.

Då familjen är att anse såsom en af statens grundvalar, kan tvist om upplösning af en äktenskaplig förbindelse med rätta sägas beröra jemväl det allmännas intresse, och med hänsyn härtill finnes ock i andra länder flerstädes föreskrifvet, att staten skall vid dylika tvister företrädas af ett särskildt organ. Hos oss eger detta visserligen icke rum, och nu gällande bestämmelser angående forum i dylika mål äro af den beskaffenhet, att upplösning af ett äktenskap ingalunda alltid försiggår vid makarnes forum domicilii, ehuruval, såsom Lagkomitén framhållit, den allmänna ordningen fordrar, att frågor om äktenskapsskilnad ej må dragas från den domstol, under hvilken makarne eljest lyda. Under förutsättning att vid en blifvande omarbetning af 10 kap. Rättegångsbalken den nyss uttalade principen skall i vidsträcktare mån än nu är förhållandet komma att göra sig gällande, har Beredningen ej velat föreslå, att den för parter eljest ifrågasatta prorogationsrätten må omfattas afven mål af detta slag. Särskildt i de fall, då ansökan om äktenskapsskilnad är grundad på sådant förhållande, att efterlysning af andra maken skall ega rum, läser det dessutom vara oundgängligt, att saken förhandlas inför vederbörlig domstol.

I de fall, då det gjorts beroende helt och hållet af den förorättades godtfinnande, om han vill åtala en mot honom begången förbrytelse, och det således uteslutande ankommer på enskild part såväl att anhängiggöra talan eller ej som ock att återkalla talan, som redan anhängiggjorts, har det ej synts böra möta några betänkligheter att öfverlemna till svarandens godtfinnande att, der han instämts till obehörig domstol, ändock vid denna svara. Annorlunda gestalta sig förhållandena i sådana brottmål, der allmän åklagare, efter angifvelse eller utan att sådan göres, är berättigad och pliktig att å tienstens vägnar föra talan. Det kan uppenbarligen icke anses med god ordning öfverensstämmande, att den ene åklagaren ingriper i den andres verksamhets-

område, och särskildt i sådana fall, der åklagaren af saken kan hafva ekonomiskt intresse i form af andel i böter eller i förverkadt gods, skulle en dispositionsrätt i afseende å forum uppenbarligen kunna leda till betänkliga missbruk. Beredningen har derföre i 4 § 5 mom. föreslagit bestämmelser af innehåll, att i brottmål, som må af allmän åklagare utföras — ehvad yrkandet går ut på ansvar eller annan påföljd för den brottsliga gerningen — domstolen skall vara berättigad och skyldig att pröfva sin behörighet, änskönt invändning derom icke från den tilltalades sida göres.

Har svaranden försummat att inom den i 3 § första stycket stadgade tid framställa invändning mot domstolens behörighet, men göres sådan invändning senare under rättegången, bör, om öfverhufvud principen om dispositionsrätt i fråga om forum skall få sin rätta och verkliga betydelse, invändningen icke upptagas, så framt ej något af de i 4 § uppräknade fall är eller af svaranden förmenas vara för handen. I detta syfte har i 3 § föreslagits den bestämmelse att, med nyssnämnda undantag, invändning, som göres för sent, ej må upptagas, d. v. s. att svarandens begäran om pröfning, huruvida domstolen är behörig eller ej, skall afvisas. Då Rättens beslut härom således icke kommer att innehålla något uttalande om domstolens behörighet, får enligt Beredningens förslag till lag angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag i tvistemål särskild klagan öfver beslutet icke föras; och om talan fullföljes i sammanhang med hufvudsaken, har Öfverrätten att bedöma, allenast huruvida sådana förutsättningar varit för handen, att invändningen bort af Underrätten upptagas. Stadgandet i 3 § andra stycket fullständigas genom bestämmelsen i 5 § att, der i mål, som anhängiggjorts vid obehörig domstol, svaranden försummat att i rätt tid göra invändning härom, det skall — med undantag för fall, hvarom i 4 § förmåles — anses så, som om målet hade blifvit vid rätt domstol anhängiggjort. Af denna bestämmelse lär framgå, att i t. ex. vanliga förmögenhetsrättsliga tvister och brottmål af beskaffenhet att endast kunna af enskild målsegande åtalas Underrätten icke eger befogenhet att sjelfmant inlåta sig på någon undersökning om

sin behörighet. Denna skulle nemligen blifva beroende deraf, huruvida invändning inom rätt tid framställes eller icke. Innan denna tid gått till ända, vore det således för tidigt att yttra sig om behörigheten; och sedan tiden tilländalupit utan att invändning gjorts, är domstolen icke längre att anse såsom obehörig. Men stadgandet i 5 § har derjemte ett annat ej mindre betydelsefullt syfte. Flerstädes i lag och författningar förekomma, såsom känt är, stadganden af innehåll, att rätt förverkas, så framt ej talan derom inom utsatt tid blifvit till viss domstol instämd. Så föreskrifves — för att anföra några exempel — i 3 § af Förordningen i afseende på handel om lösören, som köparen låter i säljarens vård qvarblifva, den 20 November 1845, att fordringsegare, som vill fullfölja vid utmätningstillfälle framställt jäf mot lösöreköpsafhandling, skall inom tre månader instämma säljare och köpare till domstolen i den ort, der godset finnes, vid äfventyr att vara all talan i målet qvitt; och ett likartadt stadgande återfinnes i 69 § Utsökningslagen. I 24 § af Förordningen angående handelsböcker och handelsräkningar den 4 Maj 1855 föreskrifves att, der räkning å varor, utborgade till köpman utan aftal om öppen kredit, blifvit gäldenären vederbörligen tillstald, men denne ej inom tre månader derefter bevisligen tillsagt fordringsegaren att räkningen ej godkännes eller ock till Rätten, hvarunder gäldenären lyder, klander derå instämt, räkningen skall vara lika utmätningsgild som förfallet skuldebref. Har i dessa eller likartade fall talan blifvit till annan än rätt domstol instämd, skall ändock enligt förslagets 5 §, der svaranden försummar att i rätt tid göra invändning härom, förhållandet bedömas så, som hade saken blifvit vid den i lag föreskrifna Rätten anhängiggjord.

Föreligger åter något af de fall, som i 4 § afses, eller säger svaranden, att sådant fall är för handen, kan uppenbarligen en för sent framstald invändning ej utan vidare afvisas och detta af enahanda skäl, som ofvan utvecklats i fråga om ett för sent framställt domarejäf. Är nemligen svarandens invändning grundad, föreligger sådan omständighet, att Rätten af sig sjelf bör visa målet från sig. Beredningen har fördenskull föreslagit, att en efter föreskrifven tid gjord invändning mot

domstolens behörighet i nu förutsatt händelse skall behandlas på samma sätt som ett för sent väckt jäf mot domare.

Här ofvan hafva redan angifvits skälen till den i 6 § intagna bestämmelsen, att ett på förhand träffadt aftal, hvarigenom någon utfäst sig att i allmänhet gent emot viss man eller i särskildt mål svara vid annan än rätt domstol, ej medför laga verkan. Giltigheten af dylikt aftal är emellertid för vissa fall (Sjölagen 324 §) uttryckligen i lag medgifven, och då någon anledning till ändring i dessa bestämmelser nu icke förekommit, har förbehåll i angifna syftet blifvit i 6 § gjordt.

Af samma skäl, som föranledt bestämmelsen i 2 § första stycket, har i 7 § föreslagits, att en vid Underrätt contumaciter dömd svarande, som haft laga ursäkt för sin utevaro, men ej der styrkt sitt förfall, eger att, oafsedt målets beskaffenhet, i Hofrätten framställa invändning mot Underrättens behörighet.

Då Underrätten är obehörig af skäl, som finnes omnämndt i 1, 2, 3 eller 4 mom. af 4 §, bör, derest Underrätten sjelf underlätit att visa målet från sig, sådant rättas i högre instans. Det har visserligen af Lagkomitén blifvit ifrågasatt, att i vissa mål Underrättens försumlighet i nyssnämnda afseende ej skulle föranleda annan åtgärd, än att afskrift af dess protokoll och dom skulle öfversändas till den Underrätt, dit saken rätteligen hört. Men detta förfarande har, i fråga om en del tvister rörande fast egendom, redan äldre Lagberedningen funnit mindre tillfredsställande, och Beredningen för sin del anser de skäl, som i allmänhet tala för att ifrågavarande mål böra handläggas af rätt domstol, vara af den vigt, att eftergift häri icke bör tillåtas, hvilka olägenheter än må vara förenade dermed, att den föregående handläggningen af målet sålunda omintetgöres. Så stränga fordringar på domstolens behörighet hafva deremot icke ansetts nödiga i fråga om brottmål, hvarom i 4 § 5 mom. förmåles. Vål bör det, såsom ock i 4 § föreslagits, i dylika mål åligga Underrätten att, oberoende deraf, om invändning göres eller icke, pröfva sin behörighet. Men om det någon gång skulle inträffa, att Underrätten uraktlätit att visa målet från sig, eller att det först i högre instans utrönes, att brottet blifvit begånget utom Under-

rättens domvärjo, finnes enligt Beredningens åsigt icke tillräcklig grund att af sådan anledning hänvisa målet till ny handläggning. Underdomstolens pröfningsrätt lärer nemligen få antagas erbjuda fullt tillfredsställande skydd för missbruk af den art, hvarom i detta sammanhang förut talats, och någon undersökning af lokala förhållanden kan ej gerna hafva varit af nöden, enär i sådan händelse Underrätten svårligen kunnat undgå att inse sin obehörighet. Dertill kommer, att förvisning till ny handläggning vid annan domstol bör, så vidt möjligt är, med ännu större omsorg än eljest undvikas i brottmål, der en dylik åtgärd medför större moraliskt och, då fråga är om häktad person, jemväl fysiskt lidande för svaranden än fallet i allmänhet är i tvistemål. Beredningen har derföre ansett sig ega fullgiltigt skäl att i 8 § föreslå den bestämelse, att högre Rätt ej sjelfmant må i brottmål taga Underrättens behörighet under ompröfning. Äfven här har dock undantag bort göras för det fall, att målet på annan i 4 § angifven grund ovilkorligen bort vid rätt domstol handläggas.

Att Beredningen icke uttryckligen föreslagit upphäfvande af någon del af 16 kap. Rättegångsbalken beror derpå, att de åtgärder härutinnan, hvilka eljest bort ifrågakomma, redan vidtagits i sammanhang med framläggandet af förslagen till lagar angående fullföljd af talan emot allmän domstols utslag, till hvilka förslag det förevarande på det närmaste ansluter sig.

Med hänsyn till rättegångssättet i öfverdomstolarne har Beredningen ansett något behof icke nu förefinnas att vidtaga ändring i gällande bestämmelser om jäf mot domare i Öfverrätt eller invändning mot dylik Rätts behörighet.

Slutligen har Beredningen ansett sig böra erinra att, såsom ock rubriken till föreliggande lagförslag utvisar, detta icke afser rena ansökningsärenden, i afseende å hvilka följaktligen nu gällande bestämmelser i de hänseenden, hvarom här är fråga, fortfarande skulle ega tillämpning.
